

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΛΒ΄
(2018-2019)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ

Σκηνή διδασκαλίας στο Βυζάντιο. Χρονικό του Ιωάννη Σκυλίτζη (12ος αι.)
Μαδρίτη, Εθνική Βιβλιοθήκη

Το *Φροντιστήριο Ιστορικών Επιστημών* (ΦΙΕ) οργανώνεται από τον Τομέα Βυζαντινών Ερευνών του Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών (ΙΙΕ / ΕΙΕ). Ιδρύθηκε το 1987 από τον Ν. Γ. Μοσχονά, σήμερα ομότιμο διευθυντή ερευνών του ΙΙΕ / ΕΙΕ, και η λειτουργία του συνεχίζεται εφέτος για τριακοστή δεύτερη κατά σειρά περίοδο. Σκοπός του Φροντιστηρίου είναι η μετάδοση ειδικών επιστημονικών γνώσεων απαραίτητων για την πληρέστερη κατάρτιση όσων επιθυμούν να ασχοληθούν με την ιστορική έρευνα.

Τα κύρια μαθήματά του αφορούν στις λεγόμενες «βοηθητικές επιστήμες», ενώ παράλληλα διοργανώνεται κύκλος διαλέξεων, στον οποίο οι ομιλητές πραγματεύονται ειδικά ιστορικά ζητήματα. Όλα τα αντικείμενα διδάσκονται από ερευνητές του ΙΙΕ, πανεπιστημιακούς καθηγητές και άλλους ειδικούς επιστήμονες και απευθύνονται σε προπτυχιακούς ή μεταπτυχιακούς φοιτητές και υποψήφιους διδάκτορες, χωρίς να αποκλείεται η συμμετοχή και άλλων ακροατών με συναφή ενδιαφέροντα.

ΕΓΓΡΑΦΕΣ - ΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ

Δηλώσεις συμμετοχής στο *Φροντιστήριο Ιστορικών Επιστημών* γίνονται δεκτές μέχρι μία εβδομάδα πριν από την έναρξη κάθε γνωστικού αντικειμένου με αποστολή μηνύματος σε μία από τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις των Ζήση Μελισσάκη (zmelis@eie.gr), Γεράσιμου Μέριανου (gmerianos@eie.gr) και Αγγελικής Πανοπούλου (agepan@eie.gr).

Οι εγγραφές και η καταβολή των διδάκτρων (15 ευρώ για ένα ή δύο μαθήματα και 30 ευρώ για περισσότερα ή για το σύνολο των μαθημάτων) διεξάγονται μέχρι και την ημέρα έναρξης διδασκαλίας του κάθε αντικειμένου. Για την πραγματοποίηση ενός μαθήματος απαιτείται η εγγραφή τουλάχιστον πέντε ακροατών.

Οι βεβαιώσεις παρακολούθησης παραλαμβάνονται από τους ενδιαφερόμενους μετά το τέλος Μαΐου, ύστερα από αίτημά τους στις παραπάνω ηλεκτρονικές διευθύνσεις.

Πληροφορίες

URL: www.eie.gr

 www.facebook.com/FIE.EIE

 210 72 73 641 (Δρ. Ζήσης Μελισσάκης)

 210 72 73 642 (Δρ. Γεράσιμος Μέριανος)

 210 72 73 630 (Δρ. Αγγελική Πανοπούλου)

Εγγραφές

Τομέας Βυζαντινών Ερευνών

Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών / ΕΙΕ

Βασ. Κωνσταντίνου 48, Αθήνα 116 35, 5ος όροφος

Τρίτη: Δρ. Ζήσης Μελισσάκης (γραφείο αρ. 530)

Πέμπτη: Δρ. Αγγελική Πανοπούλου (γραφείο αρ. 522)

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

Τρίτη 6, 13, 20, 27

5-7 μμ. *Εισαγωγή στην Αρχαία
Ελληνική Νομισματική*
(Ευαγγελινή Μάρκου)

Τρίτη 13, 20, 27

7-9 μμ. *Ελληνική Παλαιογραφία*
(Ζήσης Μελισσάκης)

Πέμπτη 1, 8, 15, 22, 29

5-7 μμ. *Βυζαντινή Νομισματική*
(Γιάννης Στόγιας)

7-9 μμ. *Μεσαιωνικά Λατινικά*
(Μιχάλης Κωνσταντίνου-Ρίζος)

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

Τρίτη 4, 11, 18

3-5 μμ. *Εισαγωγή στη Λατινική
Παλαιογραφία και Διπλωματική*
(Μαρίνα Κουμανούδη)

5-7 μμ. *Λατινική Παλαιογραφία*
(Αντώνης Πάρδος)

7-9 μμ. *Ελληνική Παλαιογραφία*
(Ζήσης Μελισσάκης)

Πέμπτη 6, 13, 20

5-7 μμ. *Από τον χειρόγραφο κώδικα
στο έντυπο βιβλίο*
(Στέλιος Λαμπάκης)

7-9 μμ. *Μεσαιωνικά Λατινικά*
(Μιχάλης Κωνσταντίνου-Ρίζος)

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

Τρίτη 8, 15, 22, 29

5-7 μμ. *Λατινική Παλαιογραφία*
(Αντώνης Πάρδος)

7-9 μμ. *Ελληνική Παλαιογραφία*
(Ζήσης Μελισσάκης)

Πέμπτη 10, 17, 24, 31

5-7 μμ. *Από τον χειρόγραφο κώδικα
στο έντυπο βιβλίο*
(Στέλιος Λαμπάκης)

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Τρίτη 5, 12, 19, 26

5-7 μμ. *Λατινική Παλαιογραφία*
(Αντώνης Πάρδος)

7-9 μμ. *Ελληνική Παλαιογραφία*
(Ζήσης Μελισσάκης)

Πέμπτη 7, 14, 21, 28

5-7 μμ. *Βυζαντινή Επιγραφική*
(Νίκος Μελβάνι)

Πέμπτη 7, 14, 21

7-9 μμ. *Βυζαντινή Σφραγιστική*
(Βαγγέλης Μαλαδάκης)

ΜΑΡΤΙΟΣ

Τρίτη 5, 12, 19, 26

5-7 μμ. *Λατινική Παλαιογραφία*
(Αντώνης Πάρδος)

7-9 μμ. *Ελληνική Παλαιογραφία*
(Ζήσης Μελισσάκης)

Πέμπτη 7, 14, 21, 28

5-7 μμ. *Βυζαντινή Επιγραφική*
(Νίκος Μελβάνι)

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

Τρίτη 2, 9, 16

5-7 μμ. *Λατινική Παλαιογραφία*
(Αντώνης Πάρδος)

7-9 μμ. *Ελληνική Παλαιογραφία*
(Ζήσης Μελισσάκης)

Πέμπτη 4, 11, 18

7-9 μμ. *Εραλδική*
(Μάριος Μπλέτας)

Πέμπτη 4, 11

5-7 μμ. *Βυζαντινή Επιγραφική*
(Νίκος Μελβάνι)

ΜΑΪΟΣ

Τρίτη 7, 14, 21, 28

5-7 μμ. *Λατινική Παλαιογραφία*
(Αντώνης Πάρδος)

7-9 μμ. *Ελληνική Παλαιογραφία*
(Ζήσης Μελισσάκης)

Πέμπτη 9, 16, 23, 30

3-5 μμ. *Αρχαία Ελληνική Επιγραφική*
(Γαβριέλα Παρισάκη)

5-7 μμ. *Αρχειονομία*
(Αμαλία Παππά)

ΔΙΔΑΣΚΟΥΝ

Μαρίνα Κουμανούδη	Ιστορικός, Κύρια Ερευνήτρια ΙΙΕ/ΕΙΕ
Μιχάλης Κωνσταντίνου-Ρίζος	Φιλολόγος - Παλαιογράφος
Στέλιος Λαμπάκης	Φιλολόγος, Διευθυντής Ερευνών ΙΙΕ/ΕΙΕ
Βαγγέλης Μαλαδάκης	Αρχαιολόγος
Ευαγγελινή Μάρκου	Αρχαιολόγος - Νομισματολόγος, Κύρια Ερευνήτρια ΙΙΕ/ΕΙΕ
Νίκος Μελβάνι	Αρχαιολόγος, Επιστημ. συνεργάτης ΙΙΕ/ΕΙΕ
Ζήσης Μελισσάκης	Παλαιογράφος, Κύριος Ερευνητής ΙΙΕ/ΕΙΕ
Μάριος Μπλέτας	Νομικός - Εραλδιστής
Αμαλία Παππά	Αναπληρώτρια Διευθύντρια των ΓΑΚ - Προϊσταμένη Βιβλιοθήκης και Αναγνωστηρίου
Αντώνης Πάρδος	Ιστορικός, Ειδικός Λειτουργικός Επιστήμονας ΙΙΕ/ΕΙΕ
Γαβριέλα Παρισάκη	Ιστορικός-Αρχαιολόγος, Κύρια Ερευνήτρια ΙΙΕ/ΕΙΕ
Γιάννης Στόγιας	Ερευνητής - Επιμελητής, Νομισματική Συλλογή ΚΙΚΠΕ

Υπεύθυνος των εργασιών του Φροντιστηρίου
Χαράλαμπος Γάσπαρης

Συντονιστική επιτροπή
Ζήσης Μελισσάκης Γεράσιμος Μέριανος Αγγελική Πανοπούλου

Διαχείριση λογαριασμού Facebook
Νίκος Λιβανός

Σχεδιασμός ενημερωτικού υλικού
Μαντώ Τζεφριού

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ
(Κατ' αλφαβητική σειρά διδασκόντων)

• **Μιχάλης Κωνσταντίνου-Ρίζος, Μεσαιωνικά λατινικά**

Οι συναντήσεις έχουν ως σκοπό την εξοικείωση αφενός με τις μεταβολές που υπέστη η λατινική γλώσσα στη γραμματική, τη σύνταξη, την προφορά και την ορθογραφία κατά τον μεσαίωνα, αφετέρου με ένα διευρυμένο λεξιλόγιο, προσαρμοσμένο στις νέες ανάγκες του λατινόφωνου κόσμου. Μετά από αναλυτική εισαγωγή με παραδείγματα, θα εξεταστούν κείμενα που αναδεικνύουν σημαντικά χαρακτηριστικά του μεσαιωνικού πολιτισμού, φιλοσοφίας, θρησκείας, γραμματείας και γλώσσας.

• **Στέλιος Λαμπάκης, Από τον χειρόγραφο κώδικα στο έντυπο βιβλίο. Στοιχεία Κωδικολογίας, εκδοτικής και κριτικής του κειμένου**

- Ορισμοί και αντικείμενο.
- Συγκλίσεις και αποκλίσεις Κωδικολογίας και Παλαιογραφίας.
- Οι σύγχρονοι κατάλογοι χειρογράφων κωδίκων.
- Από το χειρόγραφο στο έντυπο βιβλίο και στα e-books.
- Μεθοδολογία και προβλήματα της εκδοτικής πρακτικής και της κριτικής του κειμένου.

• **Βαγγέλης Μαλαδάκης, Βυζαντινή Σφραγιστική**

Η Βυζαντινή Σφραγιστική ή Σιγίλλογραφία, συγγενής της Νομισματικής, είναι ένας από τους βασικούς βοηθητικούς κλάδους της Βυζαντινής Ιστορίας. Αντικείμενο μελέτης της είναι οι σφραγίδες ή βούλλες, που σφράγιζαν επιστολές και δέματα δημόσιων λειτουργών και ιδιωτών. Οι σφραγίδες αποτελούν σημαντική πρωτογενή ιστορική πηγή που διευρύνει τις γνώσεις μας για τον βυζαντινό κόσμο: την προσωπογραφία, τους τίτλους και τα αξιώματα, γενικότερα τη διοίκηση, την ιστορική τοπογραφία, την τέχνη κ.ά.

Αρχικά, θα εξεταστούν τα υλικά και οι τρόποι κατασκευής σφραγίδων, οι τύποι τους και η σημασία τους ως ευρημάτων αρχαιολογικών ανασκαφών. Θα γίνει επισκόπηση της ιστορίας της μελέτης της Σιγίλλογραφίας, της συγκρότησης των μεγάλων συλλογών και των διεθνών κέντρων μελέτης της Σιγίλλογραφίας, μέσα από διαδικτυακούς τόπους και βάσεις δεδομένων με σφραγιστικό υλικό.

Στη συνέχεια, θα συζητηθούν ειδικότερα θέματα που αφορούν την εικονογραφία και τις επιγραφές των σφραγίδων ως δηλωτικών της ταυτότητας του εκδότη τους. Θα γίνει λόγος για τα κριτήρια χρονολόγησης των σφραγίδων και για τον δόκιμο τρόπο περιγραφής και έκδοσης μιας βυζαντινής σφραγίδας. Θα θιγούν ζητήματα, όπως τα είδη των δημόσιων και ιδιωτικών εγγράφων που σφράγιζαν οι σφραγίδες και η δυνατότητα παρακολούθησης του *cursus honorum* συγκεκριμένων προσώπων.

Τέλος, θα γίνουν ασκήσεις σε δημοσιευμένο σφραγιστικό υλικό με ιστορικό σχολιασμό των προσώπων/θεσμών που τις εξέδιδαν (αυτοκράτορες, πατριάρχες, αυλικοί, εκκλησιαστικοί και στρατιωτικοί αξιωματούχοι, μέλη μεγάλων οικογενειών, διοικητικοί υπάλληλοι κ.ά.).

- **Ευαγγελινή Μάρκου, *Εισαγωγή στην Αρχαία Ελληνική Νομισματική***

Το σεμιναριακό μάθημα με θέμα «Εισαγωγή στην Αρχαία Ελληνική Νομισματική» απευθύνεται σε όσους επιθυμούν μια πρώτη επαφή με την επιστήμη της Νομισματικής των αρχαϊκών, κλασικών και ελληνοιστικών χρόνων (6ος-1ος αι. π.Χ.).

Στο πλαίσιο των μαθημάτων θα παρουσιαστούν η εμφάνιση και η διάχυση του κερματοφόρου νομίσματος (απαρχές νομίσματος, ιστορικές πηγές, σταθμητικοί κανόνες, νομισματική κυκλοφορία, εικονογραφία, ενδεικτικές νομισματοκοπίες πόλεων, βασιλέων και κοινών), καθώς και η εφαρμογή των νέων τεχνολογιών στη νομισματική επιστήμη (νομισματική και διαδικτυο, ψηφιοποίηση ιδιωτικών και δημόσιων συλλογών, εκπαιδευτικές εφαρμογές με θέμα το νόμισμα, αρχεία νομισμάτων κτλ).

Το αναλυτικό διάγραμμα της δομής των μαθημάτων καθώς και η σχετική βιβλιογραφία θα κοινοποιηθούν στους φοιτητές στο πρώτο μάθημα.

- **Νίκος Μελβάνι, *Βυζαντινή Επιγραφική***

Το μάθημα θα είναι μία γενική εισαγωγή στη μεθοδολογία της προσέγγισης επιγραφών της βυζαντινής περιόδου, από τον 4ο μέχρι το 15ο αι., με σύντομη αναφορά και στην πρώιμη μεταβυζαντινή περίοδο. Πρόκειται για επιγραφές στην ελληνική γλώσσα (με ελάχιστες εξαιρέσεις) από διάφορες περιοχές του βυζαντινού κόσμου, συνήθως μέσα σε βυζαντινές εκκλησίες και μοναστήρια, αλλά θα αναλυθούν και περιπτώσεις επιγραφών από κοσμικά κτίρια και οχυρώσεις, καθώς και επιγραφές σε εικόνες και σε έργα μικροτεχνίας. Θα προηγηθεί μία γενική εισαγωγή στην προβληματική των επιγραφών: ταξινόμηση σε κατηγορίες, θέση και ρόλος στα μνημεία, μεθοδολογικά προβλήματα, φιλολογικές και γλωσσικές παράμετροι, παρουσίαση βασικής βιβλιογραφίας. Τα περισσότερα μαθήματα θα είναι αφιερωμένα στην πρακτική άσκηση μέσα από την ανάγνωση βυζαντινών επιγραφών από διάφορες περιόδους της βυζαντινής ιστορίας και από διάφορων ειδών μνημεία (κάθε μάθημα θα καλύπτει μια συγκεκριμένη περίοδο). Η γραφή, η γλώσσα, η χρονολόγηση και η ερμηνεία των κειμένων θα αποτελούν βασικά στοιχεία στην προσέγγιση, ενώ θα γίνονται συσχετισμοί και με άλλα στοιχεία που συνοδεύουν τις επιγραφές, όπως μονογράμματα, προσωπογραφίες, σύμβολα, εμβλήματα, καθώς και αρχαιολογικά δεδομένα και αφηγηματικές πηγές. Στο τέλος θα γίνει μια εισαγωγή στη μεθοδολογία έκδοσης βυζαντινών επιγραφών, με αναφορές και στην ηλεκτρονική τεκμηρίωση.

- **Ζήσης Μελισσάκης, *Ελληνική Παλαιογραφία***

Η εξέλιξη της ελληνικής γραφής, κυρίως μέσα από τα χειρόγραφα βιβλία, από τον 4ο π.Χ. αι. έως την πλήρη επικράτηση του εντύπου στις αρχές του 19ου. Δίνεται έμφαση στη μικρογράμματη γραφή, που από τον 9ο αι. αντικαθιστά τη μεγαλογράμματη και στην οποία είναι γραμμένα τα περισσότερα σωζόμενα χειρόγραφα. Το καθαρά θεωρητικό μέρος του μαθήματος συμπληρώνεται από πολλές ασκήσεις ανάγνωσης χειρογράφων, με στόχο την εξοικείωση των διδασκομένων με τις ιδιομορφίες και τις μεταβολές του ελληνικού βυζαντινού αλφάβητου.

- **Μάριος Μπλέτας, *Εραλδική***

Εραλδική είναι ο βοηθητικός της Ιστορίας κλάδος που μελετά τα οικόσημα. Μιλάμε για τη Δυτική Ευρώπη στη διάρκεια του Μεσαίωνα και επικεντρωνόμαστε σ' αυτήν, αφήνοντας έξω από τη θεώρησή μας άλλες μορφές χρήσης εμβλημάτων σε άλλες περιοχές και περιόδους. Στη μεσαιωνική Ευρώπη και στις συγκεκριμένες κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες (φεουδαρχία, αυστηρή κοινωνική ιεραρχία, διακυβέρνηση από τους έχοντες την ικανότητα να φέρουν όπλα) αναπτύχθηκε ένα σύστημα, στο οποίο οι κοινωνικά εξέχοντες διακρίνονταν από κάποια παράσταση που υιοθετούσαν ως έμβλημα προσωπικό, αναλλοίωτο και κληρονομητό. Ο κόσμος των οικοσήμεων αντικατόπτριζε έναν κόσμο της φαντασίας συμβολικό, πολύχρωμο και παιγνιώδη, και ήταν το εργαλείο με το οποίο η εξουσία εξέπεμπε τα μηνύματα της ισχύος της. Στην πραγματικότητα η περιδιάβαση στον κόσμο αυτό είναι μια περιδιάβαση στην (πολιτική) ιστορία αλλά και στην αισθητική και τον πολιτισμό της μεσαιωνικής Ευρώπης.

- **Γαβριέλα Παρισάκη, *Αρχαία Ελληνική Επιγραφική***

Το πρώτο μάθημα θα είναι εισαγωγικό και θα αναφερθούν οι γενικές αρχές της Επιγραφικής και κάποιες πληροφορίες που βοηθούν στη μελέτη των επιγραφών (χρονολογικά συστήματα, μετρικά συστήματα και ονοματολογικοί τύποι). Στη συνέχεια θα γίνει ανάλυση των βασικών κατηγοριών επιγραφών: επιτύμβιες και αναθηματικές (δεύτερο μάθημα), τιμητικές και δημόσια κείμενα (τρίτο μάθημα) και, τέλος, οι άλλες κατηγορίες, όπως κατάλογοι, όροι κ.ά. (τέταρτο μάθημα).

- **Γιάννης Στόγιας, *Βυζαντινή Νομισματική***

Η Νομισματική ως επιστημονική θεώρηση ανοίγει ένα ευρύ φάσμα αναζητήσεων για την προσέγγιση του παρελθόντος και καταλαμβάνει μια εξέχουσα θέση στο πλέγμα των αρχαιογνωστικών σπουδών. Ενώ παλαιότερα βρισκόταν στην αχλύ μιας διεθλασμένης αντίληψης ως μια από τις λεγόμενες «βοηθητικές» επιστήμες της Ιστορίας, στις μέρες μας αναδεικνύεται ως πολύτιμο εργαλείο μελέτης (*instrumentum studii*), το οποίο λειτουργεί ως πρωτογενής πηγή για την Ιστορία. Κατά περίπτωση μάλιστα η νομισματική μαρτυρία αναφαίνεται ως το μοναδικό τεκμήριο για κατά τα άλλα άγνωστες πτυχές του παρελθόντος. Παράλληλα, το νόμισμα ως αντικείμενο μαζικής παραγωγής και ως φορέας ποικίλων μηνυμάτων συνιστά προνομιακό μέσο άντλησης πληροφοριών· η πραγμάτευση των πολλαπλών επιπέδων του μέσου παρέχει εξαιρετικές δυνατότητες για σχολιασμό στοιχείων και προεκτάσεων που αφορούν σε θέματα πολιτικής, οικονομίας, θρησκείας, τέχνης κ.ά.

Κάτω από αυτό το πρίσμα, δίνεται η δυνατότητα για παρακολούθηση μιας εισαγωγής στη βυζαντινή νομισματική, μέσω μιας σειράς παρουσιάσεων που προσφέρουν την ευκαιρία στους συμμετέχοντες να προσεγγίσουν θεματικές όπως:

- Οι απαρχές της βυζαντινής νομισματοκοπίας. Από τη γένεση του *σολίδου* (Κωνσταντίνος Α΄) στο συμβατικό σημείο τομής (μεταρρύθμιση Αναστασίου Α΄).
- Η ισχύς του βυζαντινού νομίσματος ως κομβικού μέσου προβολής του αυτοκρατορικού θεσμού και επιβολής της εκάστοτε πολιτικής του βυζαντινού κράτους.
- Το βυζαντινό νομισματικό σύστημα διαχρονικά. Επισκόπηση ανά περίοδο των νομισματικών αξιών και των συσχετισμών τους ως προς τη μεταλλική σύσταση.
- Η εικονογραφία των βυζαντινών νομισμάτων. Σχολιασμός σε συνάφεια με το ιστορικό πλαίσιο, ζητήματα αυτοκρατορικής ιδεολογίας, θρησκευτικά θέματα, συμβολισμοί κλπ.
- Η μαρτυρία των νομισμάτων ως πηγή για τη βυζαντινή οικονομία. Φαινόμενα απαξίωσης κατά τον 11ο αι. και κατά τους 13ο-14ο αι.
- Ζητήματα τεχνικών κοπής των βυζαντινών νομισμάτων. Θέματα οργάνωσης των νομισματοκοπειών και ελέγχου της παραγωγής.
- Η απήχηση του βυζαντινού νομίσματος πέραν των ορίων της Αυτοκρατορίας. Νομισματικές απομιμήσεις και επιρροές (σε Δύση, Ανατολή και Βορρά).